

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱՔՆՆԻՉ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՎՃԻՈՐ ԲԵԿԱՆՆԵԼՈՒ ԵՎ
ՓՈՓՈԽՆԵԼՈՒ ԴԵՊՔՈՒՄ ԿԱՅԱՑՎՈՂ ՈՐՈՇՄԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ ԵՎ
ԴՐԱ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊԿԱԾ ՀԻՄՆԱՆՆԵՐԻՆԵՐԸ**

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի² 221-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի վերաքննության արդյունքում վերաքննիչ դատարանը մասնակիորեն բեկանում և փոփոխում է ստորադաս դատարանի ակտը, եթե ստորադաս դատարանի հաստատած փաստական հանգամանքները հնարավորություն են տալիս կայացնելու նման ակտ, և եթե դա բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից:

Վերը նշված նորմից հետևում է, որ վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում վերաքննիչ դատարանը, որոշակի պայմանների առկայության դեպքում, իրավունք ունի բեկանել և առանց գործը նոր քննության ուղարկելու փոփոխել առաջին ատյանի դատարանի վճիռը:

Անդրադառնալով վերը նշված լիազորության կիրառման արդյունքում կայացվող որոշման իրավական բնույթին՝ քննարկենք այն հարցը, թե արդյո՞ք այդ որոշումը հանդիսանում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքն առանձնացնում է վերաքննիչ դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող և միջանկյալ դատական ակտերը: Նման տարանջատման հիմքում ընկած է այն տրամաբանությունը, որ առաջին ատյանի դատարա-

¹ ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասպիրանտ, գիտ. դեկավար՝ իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ս.Գ. Մեղրյան:

² Ընդունվել է 17.06.1998թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 1998/20(53), 09.09.1998թ.: Այսուհետ՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք:

նի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի վերաքննության արդյունքում կայացված վերաքննիչ դատարանի որոշումները գործն ըստ էության լուծող դատական ակտեր են, իսկ միջանկյալ դատական ակտերի վերաքննության արդյունքում կայացված որոշումները՝ միջանկյալ դատական ակտեր¹:

Սակայն օրենսդրի այս մոտեցումը քննադատության է ենթարկվել մի շարք հեղինակների կողմից, ովքեր վերհանել են գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի էությունը, հատկանիշները և այլ դատական ակտերից դրանց տարանջատման և տարբերակման հիմքերը:

Այս հարցի կապակցությամբ Ս. Գ. Մեղրյանը նշում է, որ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացվող դատական ակտը, որով ըստ էության լուծվում է գործը, դատարանի վճիռն է²: Գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերից պետք է տարբերել վերադաս դատական ատյանների այն դատական ակտերը, որոնք դադարեցնում են գործի հետագա ընթացքը, եզրափակում են տվյալ գործով դատական գործունեությունը: Այդպիսի ակտերի թվին են պատկանում նաև վերաքննիչ դատարանի այն որոշումները, որոնցով ընդհանուր իրավասության դատարանի գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը մասամբ բեկանվում և փոփոխվում է՝ առանց գործը նոր քննության ուղարկելու:

Մասնագիտական գրականության մեջ դատավարագետ-հեղինակների կողմից առանձնացվել են վճռի հետևյալ հատկանիշները՝

- վճիռը գործով հաստատված հանգամանքների և հավաքված ապացույցների հիման վրա կոնկրետացնում ու որոշակիացնում է կողմերի իրավունքները և պարտականությունները և ապահովում է խախտված կամ վիճարկվող իրավունքների պաշտպա-

¹Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ դատարանի որոշումների դասակարգման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջեր 430-431:

² Տե՛ս Մեղրյան Ս.Գ., Առաջին ատյանի դատարանի քաղաքացիական գործերով դատական ակտերը, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 10:

նությունը¹

- վճիռը գործն ըստ էության լուծելու միջոցով ապահովում է կողմերի իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի, ինչպես նաև պետության շահերի պաշտպանությունը²

- վճիռը ներգործում է նյութական իրավահարաբերությունների, նյութական իրավունքի սուբյեկտների փոխհարաբերությունների վրա³ և այլն:

Ս. Գ. Մեղրյանն առանձնացնում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի հետևյալ հատկանիշները՝

- դրանով հաստատվում են վիճելի իրավունքի, վիճելի պարտականության, վիճելի իրավահարաբերության ամկայությունը կամ բացակայությունը, ինչի հետևանքով այդ իրավահարաբերությունը վիճելիից դառնում է անվիճելի, իսկ դատական ակտով հաստատված սուբյեկտիվ պարտականությունները՝ ենթակա հարկադիր կատարման⁴

- դրանով դադարում է իրավունքի մասին կողմերի միջև ամկա վեճը, վերացվում է կողմերից մեկի թույլ տված խախտումը, ամրապնդվում է իրավակարգը և օրինականությունը քաղաքացիական իրավահարաբերություններում, քաղաքացիական շրջանառության մեջ⁵

- այն կայացվում է գործի ըստ էության քննության (ապացուցման առարկայի որոշում, ապացույցների հետազոտում և այլն) արդյունքում⁶:

Ս. Կ. Ջայգանովան նշում է, որ դատարանի վճիռը՝ որպես վեճն ըստ էության լուծելու նպատակով սկսված դատական գործընթացն ավարտող դատական ակտ, կարող է կայացվել միայն ա-

¹ Տե՛ս Գурвич М.А. Лекции по советскому гражданскому процессу. - М., 1950, էջեր 153-154:

² Տե՛ս Պետրոսյան Ռ.Գ., Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն - 2-րդ հրատ., - Եր., ԵՊՀ հրատ., 2003, էջ 426:

³ Տե՛ս Գурвич М.А. Судебное решение (теоретические проблемы). - М., 1976, էջ 14:

⁴ Տե՛ս Մեղրյան Ս.Գ., Առաջին ատյանի դատարանի քաղաքացիական գործերով դատական ակտերը, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 10:

⁵ Տե՛ս Մեղրյան Ս.Գ., նշված աշխատ., էջ 14:

⁶ Տե՛ս Մեղրյան Ս.Գ., նշված աշխատ., էջ 26:

առաջին աստյանի դատարանի կողմից¹:

Լ. Ա. Տերեխովան նշում է, որ դատական պաշտպանության մեխանիզմը պետք է իր մեջ ներառի հետևյալ տարրերը՝

- դատարան դիմելու հնարավորություն և առաջին աստյանի դատարանի կողմից գործի քննություն՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի կայացմամբ

- դատական սխալի վերացում վերադաս դատարանի կողմից

- դատական ակտի կատարում²:

Հեղինակը մատնանշում է հետևյալ դատական ակտերը, որոնցով քաղաքացիական գործը լուծվում է ըստ էության՝

- առաջին աստյանի դատարանի վճիռը

- դատական կարգադրությունը

- կողմերի հաշտության համաձայնությունը հաստատելու և գործի վարույթը կարճելու մասին որոշումը

- հայցից հրաժարվելու հետևանքով գործի վարույթը կարճելու մասին որոշումը³:

Ըստ Գ. Ա. Ժիլինի՝ դատարանի վճիռը հանդիսանում է կարևորագույն իրավակիրառ ակտ, որը կայացվում է պետության անունից և հանդիսանում է նյութական և դատավարական իրավունքի

¹ St' u Зайганова С.К. Судебные акты в гражданском и арбитражном процессе: теоретические и прикладные проблемы. Автореф. дисс... д.ю.н., - Екатеринбург, 2008, <http://lawtheses.com/sudebnye-akty-v-grazhdanskom-i-arbitrazhnom-protssesse-teoreticheskie-i-prikladnye-problemy>:

² St' u Терехова Л.А. Система пересмотра судебных актов в механизме судебной защиты. - М.: Волтерс Клувер, 2007, էջ 3:

³ St' u Терехова Л.А. Постановление суда первой инстанции, разрешающее дело по существу // Вестник Омского университета. - Омск: Изд-во ОмГУ, 2005, № 2 (3), [http://www.omlaw.ru:81/metod/vestnic/2005%202\(3\)/%d0%9b.%d0%90.%20%a2%b5%d1%80%b5%d1%85%be%b2%b0.%20%9f%be%d1%81%d1%82%d0%b0%bd%be%b2%bb%b5%bd%b8%b5%20%81%83%b4%b0%20%bf%b5%d1%80%b2%be%b0%b9%20%b8%bd%d1%81%d1%82%b0%bd%d1%86%b8%b8,%20%d1%80%b0%b7%d1%80%b5%d1%88%b0%d1%8e%d1%89%b8%b5%20%b4%b5%bb%be%20%bf%be%20%d1%81%d1%83%d1%89%b5%d1%81%82%b2%d1%83.doc](http://www.omlaw.ru:81/metod/vestnic/2005%202(3)/%d0%9b.%d0%90.%20%a2%b5%d1%80%b5%d1%85%be%b2%b0.%20%9f%be%d1%81%d1%82%d0%b0%bd%be%b2%bb%b5%bd%b8%b5%20%81%83%b4%b0%20%bf%b5%d1%80%b2%be%b0%b9%20%b8%bd%d1%81%d1%82%b0%bd%d1%86%b8%b8,%20%d1%80%b0%b7%d1%80%b5%d1%88%b0%d1%8e%d1%89%b8%b5%20%b4%b5%bb%be%20%bf%be%20%d1%81%d1%83%d1%89%b5%d1%81%82%b2%d1%83.doc):

նորմերի կիրառման վերջնական ակտ, որով ըստ էության լուծվում է գործը¹:

Ե. Վ. Վասկովսկին, հիմնավորելով եռաստիճան դատական համակարգի անհրաժեշտությունը, նշում էր, որ դատարանները չեն կարող ապահովագրված լինել սխալներից և բացթողումներից: Նման սխալների և բացթողումների դեմ պայքարի եղանակներից մեկը գործի կրկնակի վերանայման հնարավորությունն է, իսկ դատական պրակտիկայի միասնականությունն ապահովելու ֆունկցիան դրված է գերագույն դատարանի վրա²:

Այսպիսով, հեղինակն առաջարկում էր օպտիմալ դատական համակարգ՝ բաղկացած առաջին ատյանի դատարանից, շրջանային վերաքննիչ դատարանից (որը գործն ըստ էության կրկնակի քննում է լրիվ վերաքննության կանոններով) և հատուկ գերագույն դատարանից, որի ֆունկցիան օրենքի միատեսակ կիրառումն ապահովելն է: Գերագույն դատարանը չի կարող ստանձնել գործն ըստ էության լուծող դատարանի դերը³:

Վերլուծելով հեղինակի գաղափարները՝ կարող ենք դուրս բերել հեղինակի այն տրամաբանությունը, որ միայն գործն ըստ էության քննող դատարանը (ՌԴ-ում դա ոչ միայն առաջին ատյանի, այլև վերաքննիչ դատարանն է) կարող է կայացնել գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ:

Իր ատենախոսության մեջ Գ. Մ. Մինասյանը նշում է, որ դատարանի վճիռն այն արդարադատության ակտն է, որը նյութափրավական վեճը լուծում է ըստ էության: Այն առավել վառ է արտահայտում պետության իշխանական կամքը և յուրահատուկ, գլխավոր տեղ է զբաղեցնում այլ դատական ակտերի շարքում: Այլ դատական ակտերի միջոցով դատարանի վճռի փոփոխումը (տրանսֆորմացիան) նվազեցնում է դատարանի վճռի դերը և վճիռը դարձնում

¹ Տե՛ս **Жилин Г.А.** Суд первой инстанции в гражданском процессе. - М., 2001, էջեր 104 - 105:

² Տե՛ս Васьковский Е.В. Учебник гражданского процесса. Под ред. В.А. Томсинова. - М., 2003, էջեր 34 - 35:

³ Տե՛ս Васьковский Е.В. Учебник гражданского процесса. Под ред. В.А. Томсинова. - М., 2003, էջեր 35 - 36:

է բոլորովին այլ դեր, նշանակություն և բովանդակություն ունեցող դատական ակտի (այստեղ հավանաբար հեղինակը նկատի է ունեցել վերադաս դատարանի այն դատական ակտը, որը փոփոխում է դատարանի վճիռը) բաղկացուցիչ մաս, հավելում¹:

Միննույն ժամանակ, Վ. Վ. Հովհաննիսյանը իր աշխատություններից մեկում նշում է, որ վիճելի նյութական իրավահարաբերությունը կարգավորող վերաքննիչ դատարանի որոշումները պետք է դիտարկել որպես գործն ըստ էության լուծող դատական ակտեր²: ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 221-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով սահմանված լիազորությունը կիրառելու դեպքում վերաքննիչ դատարանը առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված փաստական հանգամանքների հիման վրա կիրառում է նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերը, լուծում է գործը և կարգավորում քննության առարկա նյութական իրավահարաբերությունը³:

Վերը շարադրված կարծիքները ամփոփելով՝ կարծում ենք, որ դատական ակտի՝ գործն ըստ էության լուծող կամ չլուծող լինելու հարցը պարզելու համար անհրաժեշտ է պատասխանել հետևյալ երկու հարցադրումներին.

1. Ինչպիսի՞ գործընթացի արդյունքում է տվյալ դատական ակտը կայացվում

¹ Стéу Минасян Г.М. Решения и определения судов первой инстанции общей юрисдикции. Автореф. дисс... к.ю.н., - Москва, 2010, <http://www.dissercat.com/content/resheniya-i-opredeleniya-sudov-pervoi-instantsii-obshc-hei-yurisdiktii-0>:

² Стéу Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ դատարանի որոշումների դասակարգման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 451:

³ Стéу Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ դատարանի որոշումների դասակարգման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 452:

2. ինչպիսի՞ հարցեր է տվյալ դատական ակտը լուծում¹:

Վերը նշված հարցերին պատասխանելով՝ կարող ենք առանձնացնել գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի երկու կարևորագույն հատկանիշները.

1. այն կայացվում է գործի ըստ էության քննության (ապացույցների հետազոտում և գնահատում, դրա հիման վրա փաստական հանգամանքների հաստատում, հաստատված փաստերի նկատմամբ կիրառելի իրավանորմների ընտրություն և այլն) արդյունքում

2. դրանով կոնկրետացվում են կողմերի իրավունքները և պարտականությունները, լուծվում է (դադարում է) իրավունքի մասին կողմերի միջև առկա վեճը:

Դատարանի վճիռը բեկանող և փոփոխող վերաքննիչ դատարանի որոշումը չի համապատասխանում վերը նշված հատկանիշներից առաջինին (վերաքննիչ դատարանում գործի ըստ էության քննություն տեղի չի ունենում), սակայն այն համապատասխանում է երկրորդ հատկանիշին, քանի որ՝

- այդ որոշմամբ կոնկրետացվում և որոշակիացվում են կողմերի իրավունքները և պարտականությունները

- այդ որոշումն ուղղակիորեն ներգործում է նյութական հարաբերությունների վրա և սահմանում է նյութական իրավունքի սուբյեկտների փոխհարաբերությունները

- այդ որոշումը, բացի դատարանի վճռի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը ստուգելուց, լուծում է կողմերի միջև առկա

¹ Այստեղ հարկ ենք համարում նշել, որ ՌԴ սահմանադրական դատարանն իր 2001թ. հունվարի 25-ին կայացրած N 1-Ո որոշմամբ տարանջատել է, մի կողմից՝ գործի քննության, ապացույցների հետազոտման հետ կապված դատավորի գործունեությունը, և մյուս կողմից՝ այդ գործունեության անմիջական արդյունքը: ՌԴ սահմանադրական դատարանը պարզաբանել է, որ արդարադատության իրականացումն առաջին հերթին ենթադրում է իրավական վեճերի լուծում: Իսկ իրավական վեճերի լուծումն արտահայտվում է այնպիսի ակտերում, որոնցով որոշվում են կողմերի միջև առկա իրավահարաբերությունները, վերանում է իրավական վեճը, ապահովվում է իրավունքների և օրինական շահերի անարգել իրականացման հնարավորությունը, խախտված կամ վիճարկվող իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը: Գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերով դատարանը սահմանում է կողմերի իրական նյութաիրավական կարգավիճակը:

իրավական վեճը, ինչի հետևանքով այդ վեճը դադարում է

- այդ որոշմամբ պատասխան է տրվում հետևյալ հարցերին՝

1. արդյո՞ք պատասխանողը խախտել է հայցվորի իրավունքները, և

2. եթե այո, ապա արդյո՞ք հայցվորի խախտված իրավունքները կարող են վերականգնվել իր կողմից մատնանշված եղանակով (արդյո՞ք կարող է բավարարվել հայցվորի պահանջը)¹:

Վերաքննիչ դատարանի կողմից վճռի բեկանման և փոփոխման դեպքում հաստատվում է գործին մասնակցող անձանց իրավունքների և պարտականությունների մեկ ամբողջություն, սակայն ոչ այն ծավալով և շրջանակներում, որը հաստատվել էր առաջին ատյանի դատարանի վճռով: Կարելի է ասել, որ այս դեպքում գործ ունենք արդեն վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ սահմանված նյութական իրավահարաբերությունների, գործին մասնակցող անձանց նյութական իրավունքների և պարտականությունների հետ²:

Միևնույն ժամանակ պետք է հաշվի առնել, որ վերադաս դատական ատյանները գործի ըստ էության քննություն չեն իրականացնում³: Բողոքների քննության ընթացքում ո՛չ վերաքննիչ և ո՛չ էլ վճռաբեկ դատարանը ապացուցման առարկա չեն որոշում, ապացույցներ չեն հետազոտում, և հետևաբար նրանց կայացրած

¹ Այս հարցերի պատասխանները որպես կանոն տրվում են դատարանի վճռով: Սակայն դատարանի վճռի բեկանման և փոփոխման դեպքում վերը նշված հարցերի պատասխանները տրվում են ոչ թե (ոչ միայն) առաջին ատյանի դատարանի վճռով, այլ (այլև) վերաքննիչ դատարանի համապատասխան որոշմամբ:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 18-րդ հոդվածի 1-ին մասն ամրագրում է, որ կատարողական թերթը տալիս է դատական ակտն ընդունած առաջին ատյանի դատարանը: Սակայն վճռի բեկանման և փոփոխման դեպքում կատարողական թերթը գործնականում տրվում է ոչ միայն դատարանի վճռի, այլև վերաքննիչ դատարանի որոշման եզրափակիչ մասի հիման վրա: Վճռի ամբողջական բեկանման և փոփոխման դեպքում կատարողական թերթը կարող է որևէ ընդհանրություն չունենալ վճռի եզրափակիչ մասի հետ:

² Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ դատարանի լիազորությունների իրավաբանական բնույթի հիմնախնդիրները, «Օրենք և իրականություն», Եր., հունվար 2012, # 1, էջ 8:

³ Տե՛ս Մեղրյան Ա.Գ., Առաջին ատյանի դատարանի քաղաքացիական գործերով դատական ակտերը, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2010, էջեր 24-25:

ակտերը գործն ըստ էության լուծող դատական ակտեր համարելը ճիշտ չի թվում¹:

Այսպիսով, վերաքննիչ դատարանի այդ որոշումները գործն ըստ էության լուծող դատական ակտեր չեն, դրանք այդպիսի ակտի վերանայման արդյունքում կայացվող որոշումներ են, որոնցով լուծվում է ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի կայացրած վճռի հետագա ճակատագիրը²: Վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների որոշումների գործն ըստ էության լուծող բնույթի բացակայության մասին է վկայում նաև այն հանգամանքը, որ անկախ վերադաս դատական ատյանների որոշումների բովանդակությունից, դատական ակտի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթը տալիս է վճիռը՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը կայացրած դատարանը³:

Այսպիսով, ընդհանուր իրավասության դատարանի վճիռը բեկանող և փոփոխող վերաքննիչ դատարանի որոշումը գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ չէ, սակայն օժտված է նման ակտերին բնորոշ որոշակի հատկանիշներով: Թե՛ վճիռը, թե՛ վճիռը բեկանող և փոփոխող վերաքննիչ դատարանի որոշումը լուծում են կողմերի միջև առկա իրավունքի մասին վեճը: Իզուր չէ, որ դատավարագետ հետազոտողներից մեկն առաջարկել է առաջին ատյանի դատարանի վճիռը բեկանող և գործին նոր լուծում տվող վերադաս դատական ատյանների բոլոր դատական ակտերը շարադրել այնպես, որ դրանք բավարարեն առաջին ատյանի դատարանի վճռին ներկայացվող պահանջներին⁴: Նման ակտերը գրականության մեջ անվանվել են նաև գործին մասնակցող անձանց իրավունքներին անմիջականորեն ազդող կամ ներգործող դատական

¹ Տե՛ս Մեղրյան Ս.Գ., նշված աշխատ., էջ 26:

² Տե՛ս Մեղրյան Ս.Գ., նշված աշխատ., էջեր 23-24:

³ Տե՛ս Մեղրյան Ս.Գ., նշված աշխատ., էջ 25:

⁴ Տե՛ս Минасян Г.М. Решения и определения судов первой инстанции общей юрисдикции. Автореф. дисс... к.ю.н., - Москва, 2010, <http://www.dissercat.com/content/resheniya-i-opredeleniya-sudov-pervoi-instantsii-obshch-hei-yurisdiktii-0>:

ակտեր¹:

Այսպիսով, առաջին ատյանի դատարանը գործի քննության ընթացքում պարզում է կիրառման ենթակա օրենսդրությունը, քննարկում է ապացուցում պահանջող փաստերի շրջանակը, կողմերի միջև բաշխում է ապացուցման պարտականությունը, դատաքննության ընթացքում լսում է գործին մասնակցող անձանց դիրքորոշումները, անմիջականորեն հետազոտում է ապացույցները, վճիռ կայացնելիս որոշում է տվյալ գործով կիրառման ենթակա օրենքները և այլ իրավական ակտերը, գնահատում է ապացույցները, վճռով սահմանում է, թե գործի համար նշանակություն ունեցող ո՞ր հանգամանքներն են պարզվել և որո՞նք չեն պարզվել, և արդյունքում որոշում է հայցը լրիվ կամ մասնակի բավարարելու կամ այն մերժելու հարցը: Այսինքն, առաջին ատյանի դատարանն իրականացնում է գործի ըստ էության քննություն և կայացնում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ:

Դատարանի վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք բերելու դեպքում վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է միայն վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում: Վերաքննիչ դատարանը ոչ թե ստուգում է դատարանի վճռի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունն ընդհանրապես, այլ անդրադառնում է միայն այն խախտումներին, որոնք վկայակոչված են բողոքում: Վերաքննիչ դատարանը որպես կանոն իրավունք չունի նոր ապացույց ընդունելու կամ փոփոխելու վճռով հաստատած փաստերի շրջանակը: Դատարանի վճիռը բեկանելու և փոփոխելու դեպքում վերաքննիչ դատարանը, առանց գործի ըստ էության քննություն իրականացնելու, կայացնում է դատական ակտ, որն իր մեջ պարունակում է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի հատկանիշներ: Այդ դեպքում կայացված դատական ակտը ոչ միայն եզրահանգում է պարունակում վերանայվող դատական ակտի օրինականության և հիմնավորվածության վերաբերյալ, այլև

¹ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ դատարանի որոշումների դասակարգման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., ԵՊՀ իրատ., 2012, էջեր 445-446:

միաժամանակ հաստատում է նյութական իրավահարաբերության առկայությունը կամ բացակայությունը¹:

Այժմ անդրադառնանք դատարանի վճիռը բեկանող և փոփոխող վերաքննիչ դատարանի որոշման բողոքարկման հետ կապված հիմնախնդրին: Ի տարբերություն առաջին ատյանի դատարանի վճռի, վերաքննիչ դատարանի՝ նմանատիպ որոշման բողոքարկման արդյունավետ կառուցակարգ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում առկա չէ:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված են վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերի դեմ բերված վճռաբեկ բողոքը քննության ընդունելու հիմքերը: Այս հիմքերի բացակայության դեպքում վճռաբեկ դատարանը վճռաբեկ բողոքն ըստ էության քննության չի ընդունում և վերադարձնում է այն:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը վճռաբեկ բողոքները վարույթ ընդունելու հիմքերի տեսանկյունից տարբերակված մոտեցում չի սահմանում վերաքննիչ դատարանի այն որոշումների համար, որոնցով բեկանվել և փոփոխվել է դատարանի վճիռը (և գործն առաջին ատյանի դատարանի վճռից ամբողջությամբ տարբերվող նոր լուծում է ստացել):

Բոլոր այն դեպքերում, երբ վերաքննիչ դատարանը կայացրել է առաջին ատյանի դատարանի վճիռը բեկանող և փոփոխող և գործին նոր լուծում տվող որոշում, այդ որոշման դեմ բերված վճռաբեկ բողոքը վերադարձվում է, եթե բացակայում են ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հիմքերը²:

Այսինքն, վերաքննիչ դատարանի կողմից կայացված և գործին

¹ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ դատարանի որոշումների դասակարգման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 457:

² Հարկ է նշել, որ վերաքննիչ դատարանի կողմից թույլ տրված դատական սխալը (որքան էլ որ այն կոպիտ լինի), առանձին վերցրած, բավարար հիմք չէ վերաքննիչ դատարանի որոշման դեմ բերված վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու համար:

նոր, առաջին ատյանի դատարանից տարբերվող լուծում տվող դատական ակտերի բողոքարկումը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով երաշխավորված է: Գրականության մեջ այս խնդիրն արծարծվել է, և հայտնվել է տեսակետ, որ տվյալ ակտերի բողոքարկման սահմանների նեղացումը մինչև օրենքով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու համար նախատեսված շրջանակները անընդունելի է¹:

Այժմ քննարկենք նման իրավակարգավորման իրավաչափությունը՝ պետության կողմից յուրաքանչյուր անձի դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքներն ապահովելու պարտականության համատեքստում:

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք:

Արդար դատաքննության իրավունքը սահմանված է նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի² 6-րդ հոդվածում, որում սահմանված է, որ յուրաքանչյուր ոք, ում ներկայացվել է քրեական գործով մեղադրանք, կամ ում քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ վեճ է ընթանում, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի արդարացի և հրապարակային քննության իրավունք: Կոնվենցիայի 6-րդ

¹ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ դատարանի որոշումների դասակարգման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 446:

² Ընդունվել է 04.11.1950թ., ուժի մեջ է մտել 03.09.1953թ.: Հայաստանի Հանրապետության համար «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիան ուժի մեջ է մտել 26.04.2002թ.: Այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա:

հողվածը հավասարապես վերաբերում է թե՛ քաղաքացիական, թե՛ քրեական իրավունքի ոլորտին:

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածների բովանդակային մեկնաբանման տեսանկյունից բավականին հետաքրքրական է այն հարցը, թե արդյո՞ք արդար դատաքննության իրավունքն իր մեջ ներառում է քաղաքացիական գործով կայացված դատական ակտը (որով որոշվում են կողմերի իրավունքները և պարտականությունները) վերադաս դատական ատյան բողոքարկելու իրավունքը: Եվ ընդհանրապես, արդյո՞ք յուրաքանչյուր ոք ունի քաղաքացիական գործով իր դեմ կայացված դատական ակտը (որով որոշվում են իր քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները) առնվազն մեկ աստիճան բողոքարկելու իրավունք:

Այս կապակցությամբ նախ և առաջ անդրադառնանք Կոնվենցիային և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դիրքորոշմանը:

Ո՛չ քաղաքացիաիրավական, ո՛չ էլ քրեաիրավական ոլորտում Կոնվենցիան պետություններին չի պարտադրում ստեղծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ: Այս հարցը թողնված է պետությունների բացառիկ իրավասությանը: Սակայն միևնույն ժամանակ Կոնվենցիան պարտավորեցնում է, որ նման դատական ատյաններ ունեցող պետությունները հետևեն, որ դատավարության մասնակիցները այդ դատական ատյաններում նույնպես օգտվեն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով սահմանված բոլոր հիմնարար երաշխիքներից: Վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններում այս դրույթի իրականացման կոնկրետ մեխանիզմը կախվածության մեջ է տվյալ դատարանում իրականացվող դատավարության առանձնահատկություններից¹:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը Կոնվենցիայի վերաբերյալ իր մեկնաբանություններում դատական ակտի

¹Այս դիրքորոշումն արտահայտել է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը՝ Սիալկովսկան ընդդեմ Լեհաստանի (Sialkowska v. Poland) գործով 2007թ. մարտի 22-ին կայացված վճռով: Հետագայում այն իր արտացոլումն է գտել ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 08.10.2008թ. թիվ ՍԴՈ-765 որոշման մեջ:

բողոքարկման իրավունքը չի դիտել որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարր: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը պետությունների համար պարտադիր չի համարում անգամ վերաքննիչ դատարանների ստեղծումը և վերաքննության ընթացակարգերի սահմանումը¹:

Կոնվենցիան պետություններին չի պարտադրում ունենալ անգամ երկաստիճան դատական համակարգ, ստեղծել վերաքննիչ և/կամ վճռաբեկ դատարաններ: Սակայն քրեաիրավական ոլորտում երկրորդ դատական ատյանի կողմից լսվելու իրավունքը երաշխավորված է Կոնվենցիայի 7-րդ արձանագրության 2-րդ հոդվածի 1-ին կետով²:

Քրեական գործերով կայացված դատական ակտի բողոքարկման իրավունքը սահմանված է նաև մի շարք այլ միջազգային-իրավական փաստաթղթերով («Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածի 5-րդ կետ, Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2 «հ» կետ):

Միևնույն ժամանակ, որոշ տիպի գործերով բարձրացվող հարցերի կարևորությունը (խոսքը հատկապես վերաբերում է ընտանեկան հարաբերություններին առնչվող գործերին) կարող է լինել այնպիսին, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը գա այն եզրակացության, որ այդ տիպի գործերով պարտադիր են ոչ միայն դատական լուծները, այլ նաև վերաքննությունը: Սակայն գործնականում անհնար է, որ դատարանը նման պնդում կատարի քաղաքացիական իրավունքներին և պարտականություններին վերաբերող գործերի մեծամասնության վերաբերյալ³:

¹ Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 17.01.1970թ. *Delcourt v. Belgium* գործով կայացված վճիռը և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի 23.10.1996թ. *Levages Prestations Services v. France* գործով կայացված վճիռը:

² Տե՛ս *Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения*. Под общ. ред. В. А. Туманова, Л. М. Энтина. - М., 2002, էջ 88:

³ Տե՛ս *Европейские стандарты права на справедливое судебное разбирательство и российская практика*. Под общ. ред. А. В. Деменевой. - Екатеринбург: изд-во Урал. ун-та, 2004, էջ 26:

Այսպիսով, վերոգրյալից հետևում է, որ Կոնվենցիան չի ամրագրում քաղաքացիական գործերով կայացված դատական ակտը վերադաս ատյան բողոքարկելու իրավունքը, իսկ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն էլ քաղաքացիական գործերով կայացված դատական ակտերի բողոքարկումը չի դիտում որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարր:

Անդրադառնալով քննարկվող հարցի կապակցությամբ ՀՀ Սահմանադրական դատարանի արտահայտած դիրքորոշմանը՝ նշենք, որ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքը բնութագրում է որպես մարդու և քաղաքացու անօտարելի իրավունք, նրա մյուս իրավունքներն ու ազատություններն ապահովող երաշխիք և որպես օրենքով սահմանված ժամկետներում և կարգով վճռաբեկ դատարան մուտք գործելու և լիարժեք պաշտպանություն ստանալու հնարավորություն (27.05.2008թ. ՍԴՈ-754 և 08.10.2008թ. ՍԴՈ-765 որոշումներ)¹:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր թիվ ՍԴՈ-1037 որոշման մեջ ամրագրել է, որ դատական ակտերի բողոքարկման ինստիտուտը այն հիմնական և էական իրավական երաշխիքն է, որի միջոցով ապահովվում է ստորադաս դատարանի կողմից արդար դատաքննության իրավունքի հիմնական բաղադրատարրերի պահպանումը²:

Քննարկվող հարցի վերաբերյալ դոկտորինալ աղբյուրների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դատավարագետ հեղինակները հակված են քաղաքացիական գործով կայացված դատական ակտի բողոքարկման իրավունքը դիտել որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարր:

Վ. Վ. Հովհաննիսյանն այս կապակցությամբ նշում է, որ դատական վերանայումը հնարավորություն է ընձեռում երաշխավորել

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի խմբ., Եր., «Իրավունք» հրատ., 2010, էջեր 208-209:

² Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից թիվ ՍԴՈ-1037 գործով 2012թ. հուլիսի 18-ին կայացված որոշումը:

օրինական և հիմնավորված դատական ակտերի կայացումը, օրենքի միատեսակ կիրառությունը, քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանությունը¹: Այն գիտակցությունը, որ կայացված ակտը բողոքարկման դեպքում վերանայվելու և բեկանվելու է վերադաս դատարանի կողմից, ստիպում է դատարաններին կայացնել առավել օրինական և հիմնավորված դատական ակտեր: Ուստի դատական ակտի բողոքարկման իրավունքը հանդիսանում է արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման կարևորագույն երաշխիք: Վերադաս դատարան դիմելը կամ դատական ակտը բողոքարկելը դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման ձևեր են՝ արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման միջոցներ, որոնք ուղղված են քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների օրինական և հիմնավորված պահանջների բավարարմանը, իրավունքների հարկադիր պաշտպանությանը²:

Դատական պաշտպանության իրավունքը ներառում է ոչ միայն խախտված իրավունքների պաշտպանության պահանջով դատարան դիմելու, այլև դատական ակտերը բողոքարկելու հնարավորությունը: Դատական ակտերը բողոքարկելու իրավունքն ուղղակիորեն բխում է անձի դատական պաշտպանության իրավունքի բովանդակությունից, որն ապահովելու պարտականությունն ընկնում է պետության վրա³: Եթե խախտված քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանությունն իրականացնում է առաջին ատյանի դատարանը, ապա խախտված արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանությունն իրականացվում է վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների կողմից:

¹ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ բողոքարկման իրավունքը որպես քաղաքացիական դատավարությունում արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման միջոց, «ՀՀ Սահմանադրական դատարանի տեղեկագիր», Եր., 2011, թիվ 3(60), էջ 16:

² Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., նշված աշխատ., էջ 24:

³ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ բողոքարկման իրավունքը որպես քաղաքացիական դատավարությունում արդար դատաքննության իրավունքի ապահովման միջոց, «ՀՀ Սահմանադրական դատարանի տեղեկագիր», Եր., 2011, թիվ 3(60), էջ 15:

Դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքների բովանդակությունը կազմող յուրաքանչյուր տարրի խախտում կամ խախտման հնարավորություն պարունակող ցանկացած դատական ակտ պետք է ենթակա լինի բողոքարկման վերադաս ատյանին, եթե դատաքննության արդյունքում կայացվող վերջնական դատական ակտը անմիջական ազդեցություն կարող է ունենալ կողմերի իրավունքների և պարտականությունների վրա: Ուստի բողոքարկման հնարավորություն պետք է նախատեսվի բոլոր այն դեպքերում, երբ քննվող գործով կայացվող վերջնական դատական ակտը անմիջականորեն կարող է ազդել կողմերի իրավունքների և պարտականությունների վրա¹:

Համանման կարծիքի է նաև Հ. Մ. Տեր-Վարդանյանը, ով նշում է, որ դատական ակտերի բողոքարկումը, վերադաս դատարանի կողմից ստորադաս դատարանների կայացված դատական ակտերի նկատմամբ արդյունավետ հսկողությունը պետք է դիտարկել որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարր: Դատական ակտի բողոքարկումը պետք է ապահովվի դատական քննության ցանկացած փուլում: Բողոքարկման ենթակա պետք է լինի ցանկացած դատական ակտ, որով միաժամանակ խախտվել է անձի՝ արդար դատաքննության իրավունքի որևէ տարր և դատական պաշտպանության իրավունքը՝ գործի սխալ լուծման կամ դատական պաշտպանության իրավունքից զրկելու հետևանքով²:

Վ. Ն. Այվազյանը շեշտում է, որ արդար և հրապարակային դատաքննության իրավունքը և դրա բովանդակությունից բխող դատական ակտերը բողոքարկելու իրավունքը ընդգրկված են մարդու իրավունքների առաջին սերնդի անձնական և քաղաքական իրավունքների և ազատությունների խմբի մեջ, անօտարելի են և

¹ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ դատարանի որոշումների դասակարգման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջեր 441-442 :

² Տե՛ս Տեր-Վարդանյան Հ.Մ., Արդար դատաքննության իրավունքի սահմանադրաիրավական հիմքերը Հայաստանի Հանրապետությունում, ի.գ.թ. աստիճանի հայցման ատենախոսություն, Եր., 2009, էջ 12:

անբաժան¹:

Հիշատակման է արժանի նաև Լ. Ա. Տերեխովայի տեսակետն առ այն, որ խախտված իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանությունը ենթադրում է դրա բաղադրությունը կազմող տարրերի համալիրություն, այն է՝ դատարան դիմելու, վերջնական դատական ակտի կայացմամբ գործի քննության, դատական սխալի վերացման և դատական ակտի կատարման իրավունք²:

Ս. Գ. Մեղրյանն այս կապակցությամբ նշում է, որ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի իրացման կարևորագույն երաշխիքներից մեկն առնվազն երկու դատական ատյաններում իրավունքի պաշտպանություն հայցելու հնարավորության օրենսդրական ամրագրումն է³:

Վ. Վ. Հովհաննիսյանի կարծիքով՝ մարդու իրավունքներին անմիջականորեն ազդող յուրաքանչյուր դատական ակտի կայացման դեպքում պետք է հնարավոր լինի բողոքարկել արդար դատաքննության իրավունքի խախտումները, եթե դրանք կարող են խախտել անձի դատական պաշտպանության իրավունքը⁴:

Լիովին համաձայն լինելով վերը նշված հեղինակների հետ՝ գտնում ենք, որ յուրաքանչյուր ոք պետք է ունենա իր համար սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ ամրագրող դատական ակտն առնվազն մեկ անգամ բողոքարկելու իրավունք:

Ինչպես արդեն նշել ենք, դատարանի վճիռը բեկանող և փո-

¹ Տե՛ս Այվազյան Վ.Ն., Մարդու իրավունքներ և ազատություններ, Եր., «Տիգրան Մեծ», 2007, էջեր 21-35:

² Տե՛ս Терехова Л.А. Право на исправление судебной ошибки как компонент судебной защиты. Автореф. дисс... д.ю.н., - Екатеринбург, 2008, էջ 1:

³ Տե՛ս Մեղրյան Ս.Գ., Առաջին ատյանի դատարանի քաղաքացիական գործերով դատական ակտերը, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 149:

⁴ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ դատարանի որոշումների դասակարգման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 446:

փոխող վերաքննիչ դատարանի որոշումը գործին մասնակցող անձանց համար ամրագրում է սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ, օժտված է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերին հատուկ որոշակի հատկանիշներով: Հետևաբար գտնում ենք, որ այդ ակտերի բողոքարկման իրական հնարավորությունը ևս պետք է ապահովվի օրենսդրի կողմից:

Դատական ակտն առնվազն մեկ անգամ բողոքարկելու իրավունքին անուղակիորեն անդրադարձել է նաև ՀՀ Սահմանադրական դատարանը: Քննարկելով Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի¹ 118-րդ հոդվածի 1-ին մասի սահմանադրականությունը՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը ամրագրել է հետևյալը. «Եթե վճռաբեկ բողոք բերելու քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված հիմքերն ու բողոքի ընդունելիության պայմանները ... եռաստիճան համակարգում իրավաչափ են ու ողջամիտ ..., ապա երկաստիճան համակարգի պարագայում նշված գործոնները բողոքարկման միակ վճռաբեկ ատյանի մատչելիությունը և արդյունավետությունը սահմանափակում են այնքան, որ խաթարվում է դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրացման հնարավորությունը ...»²:

Ասվածի հիման վրա գտնում ենք, որ վճռաբեկ դատարանը պետք է վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունի նաև բոլոր այն դեպքերում, երբ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտի եզրափակիչ մասը բեկանվել և փոփոխվել է վերաքննիչ դատարանի կողմից: Սա հնարավորություն կտա գործնականում ապահովել վերաքննիչ դատարանի կայացրած և գործին մասնակցող անձանց համար սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ սահմանող դատական ակտերի բողոքարկման հնարավորությունը:

¹ Ընդունվել է 28.11.2007թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.2008թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2007/64(588) Հոդ. 1300, 19.12.2007թ.: Այսուհետ՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրք:

² Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից թիվ ՍԴՈ-780 գործով 2008թ. նոյեմբերի 25-ին կայացված որոշումը:

Այժմ քննարկենք արտահայտված գաղափարը վճռաբեկ դատարանի՝ ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով ամրագրված առաքելության և դերի համատեքստում:

ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով ամրագրված է, որ վճռաբեկ դատարանի առաքելությունը օրենքի միատեսակ կիրառումը ապահովելն է: Սահմանադրական այս նորմից բխում է, որ վճռաբեկ դատարանը պետք է վարույթ ընդունի ոչ թե ցանկացած բողոք, այլ միայն այն բողոքները, որոնց քննությունը և լուծումը կնպաստի օրենքի միատեսակ կիրառումն ապահովելուն:

Բացի այդ, Եվրոպական երկրներում դատական համակարգի զարգացման հիմնական միտումն այն է, որ գնալով ընդհանուր իրավասության և մասնագիտացված դատարանների եռաստիճան համակարգում բարձրագույն ատյանի հիմնական գործառույթը դառնում է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովումը: Դրան համապատասխան՝ փոխվում է նաեւ դատական այդ ատյանի դերը բողոքների ընդունման եւ քննության հարցերում: Երրորդ ատյանի դատարան բողոքներ պետք է բերվեն առաջին հերթին այնպիսի գործերով, որոնք կարող են նպաստել իրավունքի զարգացմանը կամ կարող են նպաստել օրենքի միանման մեկնաբանմանը: Այդ շրջանակը կարող է նաև նեղացվել այն գործերի վերաբերյալ բողոքներով, որոնք առնչվում են իրավունքի այնպիսի հարցերի, որպիսիք ողջ հասարակության համար կարևորություն են ներկայացնում¹:

Որոշ չափով համաձայնվելով վերը շարադրված տեսակետի հետ՝ այնուամենայնիվ նշենք հետևյալ հակափաստարկները՝

1. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետը արդեն իսկ սահմանում է վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու մի հիմք, որն իրավունքի զարգացման կամ օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման հետ որևէ կապ չունի (խոսքը գնում է ստորադաս դատարանի կողմից թույլ տրված դատական սխալի մասին, որը կարող է առաջացնել կամ առաջացրել է ծանր հետևանքներ)

¹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից թիվ ՍԴՈ-690 գործով 2007թ. ապրիլի 9-ին կայացված որոշումը:

2. Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 07.02.1995թ. թիվ R(95)5 հանձնարարականը (որի վրա հիմնված է ՀՀ Սահմանադրական դատարանի թիվ ՍԴՈ-690 որոշումը) սահմանում է, որ երրորդ աստյանի դատարանում բողոքները պետք է վերաբերեն այնպիսի գործերի, որոնք բխում են այդ դատական աստյանի դերից (օրինակ՝ այնպիսի գործեր, որոնք կարող են նպաստել իրավունքի զարգացմանը կամ օրենքի միատեսակ մեկնաբանմանը): Նույն այդ հանձնարարականի 7-րդ հոդվածի «b» կետի համաձայն՝ երրորդ աստյանի դատարանների կարգավիճակը սահմանելիս պետությունները պետք է հաշվի առնեն, որ գործն արդեն իսկ լսվել է երկու դատարաններում:

Վերաքննիչ դատարանի առաջնային գործառույթը առաջին աստյանի դատարանի դատական ակտերի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը ստուգելն է¹: Մինչդեռ դատարանի վճիռը բեկանելու և փոփոխելու դեպքում վերաքննիչ դատարանը ոչ թե պարզապես կատարում է դատարանի վճռի օրինականության և հիմնավորվածության ստուգում (ինչը վերաքննիչ դատարանի հիմնական գործառույթն է), այլ հանդես է գալիս որպես գործը կրկնակի անգամ լուծող դատարան (կատարում է առաջին աստյանի դատարանի գործառույթներ):

Ելնելով վերոգրյալից՝ գտնում ենք, որ երրորդ աստյանի դատարանը կարող է հանդես գալ որպես «իրավունքի դատարան» միայն այն դեպքերում, երբ՝

- գործն ըստ էության քննվել և լուծվել է առաջին աստյանի դատարանում, և

- երկրորդ աստյանի դատարանը, քննելով վճռի դեմ ներկայացված բողոքը, ստուգել է վճռի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը, սակայն չի կայացրել կողմերի համար քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ սահմանող, առաջին աստյանի դատարանի վճռից տարբերվող դատական ակտ:

3. Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 1995թ.

¹ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննիչ դատարանի լիազորությունների իրավաբանական բնույթի հիմնախնդիրները, «Օրենք և իրականություն», Եր., հունվար 2012, # 1, էջ 5:

փետրվարի 7-ի թիվ R(95) 5 հանձնարարականի 2-րդ հոդվածի «ա» կետի համաձայն. «Ընդհանուր առմամբ դատական վեճի հարցերն սկզբունքորեն պետք է լուծվեն առաջին ատյանի դատարանում: Այստեղ պետք է ներկայացվեն բոլոր պահանջները, փաստերը և ապացույցները»: Մինչդեռ վերաքննիչ դատարանի կողմից դատարանի վճիռը բեկանվելու և փոփոխվելու դեպքում դատական վեճը սկզբունքորեն լուծվում է երկրորդ ատյանի (վերաքննիչ) դատարանում:

4. Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 1995թ. փետրվարի 7-ի «Քաղաքացիական և տնտեսական գործերով բողոքարկման համակարգերի և ընթացակարգերի գործադրման և գործունեության կատարելագործման մասին» թիվ R(95)5 հանձնարարականի 1-ին հոդվածի «ա» կետով սահմանվել է, որ սկզբունքորեն պետք է գոյություն ունենա ստորադաս դատարանի (առաջին ատյանի դատարան) կայացրած ցանկացած որոշման նկատմամբ վերադաս դատարանի (երկրորդ ատյանի դատարան) կողմից վերահսկողություն իրականացնելու հնարավորություն:

Ձարգացնելով վերը նշված միտքը՝ գտնում ենք, որ դատական վերահսկողություն իրականացնելու հնարավորությունը պետք է գոյություն ունենա կողմերի համար քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ սահմանող բոլոր դատական ակտերի նկատմամբ:

Այսպիսով, տրամաբանական չէ վերաքննիչ դատարանի կայացրած և կողմերի համար քաղաքացիական իրավունքներ ու պարտականություններ սահմանող դատական ակտերի բողոքարկման համար էականորեն ավելի խստացված պայմաններ սահմանելը այն դեպքում, երբ առաջին ատյանի դատարանի վճիռը բողոքարկման համար սահմանված պայմանները բոլորովին այլ են:

Վերաքննիչ դատարանի կայացրած բոլոր այն դատական ակտերը, որոնցով որոշվում են կողմերի քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները, պետք է առանց բացառության ենթակա լինեն վերանայման ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից:

Նման իրավակարգավորումը ոչ միայն չի հակասում, այլև հա-

մահունչ է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի սահմանադրաիրավական կարգավիճակին: ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր որոշումներից մեկում սահմանել է, որ՝

- ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր գործունեությունը պետք է առաջին հերթին իրականացնի օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի մեկնաբանմամբ, որոնք ստորադաս դատարանների կողմից կիրառվել են (կամ չեն կիրառվել) դրանց տարաբնույթ իրավաընկալման արդյունքում

- ստորադաս դատարանների դատական ակտերը վերանայելիս և դատական սխալներն ուղղելիս վճռաբեկ դատարանը բացառապես պետք է լուծի իրավունքի իրացման հարցեր

- վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական գործառնությունից է բխում ոչ միայն դատական սխալներն ուղղելը, այլև դատարանների կողմից կիրառված նորմատիվ ակտերի (դրանց դրույթների) միասնական ընկալման վերաբերյալ իրավական դիրքորոշում արտահայտելը¹:

Մեր կողմից առաջարկվող իրավակարգավորումը համահունչ է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կարգավիճակի վերաբերյալ ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից արված մեկնաբանություններին: Բանն այն է, որ ներկայիս ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը վերաքննիչ դատարանին հնարավորություն է տալիս բեկանել և փոփոխել դատարանի վճիռը միայն այն դեպքում, եթե առաջին ատյանի դատարանը թույլ է տված իրավունքի կիրառման հետ կապված դատական սխալ:

Այսինքն, եթե դատարանի վճիռը բեկանվում և փոփոխվում է վերաքննիչ դատարանի կողմից, դա նշանակում է, որ նույն իրավական հարցի շուրջ առնվազն երկու դատարան (առաջին ատյանի դատարանը և վերաքննիչ դատարանը) արտահայտել են միմյանցից տարբեր, իրարամերժ դիրքորոշումներ: Նման իրավիճակում անհրաժեշտ է, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վճռաբեկ բողոքն ընդունի քննության և հայտնի իր վերջնական դիրքորոշումը տվյալ

¹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից թիվ ՍԴՈ-690 գործով 2007թ. ապրիլի 9-ին կայացված որոշումը:

հարցի կապակցությամբ: Այդպիսի դիրքորոշում հայտնելը ենթադրում է թե՛ օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի մեկնաբանում, թե՛ իրավունքի իրացման հարցերի լուծում, թե՛ նորմատիվ ակտերի (դրանց դրույթների) միասնական ընկալման վերաբերյալ իրավական դիրքորոշման արտահայտում:

Այսպիսով, վերաքննիչ դատարանի կողմից կայացված և գործին մասնակցող անձանց համար քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ սահմանող դատական ակտերի բողոքարկման իրավունքն ապահովելու նպատակով անհրաժեշտ է << քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասը լրացնել հետևյալ բովանդակությունն ունեցող 5-րդ կետով. «բողոքարկվող դատական ակտը կայացվել է << քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 221-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով սահմանված լիազորության կիրառման արդյունքում»:

Vahagn Grigoryan

PhD student of the Chair of Civil procedure, YSU

**THE NATURE OF THE JUDICIAL ACT TAKEN AS A RESULT OF
USING THE AUTHORITY OF THE COURT OF APPEAL OF
RA TO CANCEL AND CHANGE THE DECISION OF THE COURT
OF GENERAL JURISDICTION AND A NUMBER OF RELATED
PROBLEMS ASSOCIATED
WITH THE APPEAL OF SUCH ACTS**

In this article the author discusses the nature of the authority of the Court of Appeal of RA to cancel and change the decision of the court of general jurisdiction, as well as the nature and character of the judicial act taken as a result of using this authority and a number of related problems associated with the appeal of such acts. The author came to the conclusion that everyone should have the right to appeal judicial acts, which establish their civil rights and obligations at least once. The author suggests an amendment to the Article 234 of the Civil Procedure Code of the Republic of Armenia.

Ваагн Григорян
Аспирант кафедры Гражданского процесса ЕГУ

**ХАРАКТЕР СУДЕБНОГО АКТА ПРИНЯТОГО В
РЕЗУЛЬТАТЕ ОТМЕНЫ И ИЗМЕНЕНИЯ РЕШЕНИЯ СУДА ОБЩЕЙ
ЮРИСДИКЦИИ АПЕЛЛЯЦИОННЫМ СУДОМ РА, И РЯД
ПРОБЛЕМ СВЯЗАННЫХ
С ОБЖАЛОВАНИЕМ ТАКИХ АКТОВ**

В данной статье автор рассматривает характер полномочия отмены и изменения решения суда общей юрисдикции Апелляционным судом РА, а также природу и характер судебного акта принятого в результате применения данного полномочия и ряд проблем связанных с обжалованием таких актов. Автор пришел к выводу, что каждый должен иметь право на обжалование судебного акта, который закрепляет свои субъективные гражданские права и обязанности хотя бы один раз. Автор предложил поправку к статье 234 Гражданско-процессуального кодекса РА.

Բանալի բառեր` վերաքննիչ դատարանի լիազորություններ, վճռի բեկանում և փոփոխում, վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու պայմաններ
Ключевые слова: полномочия Апелляционного суда, отмена и изменение решения суда, условия принятия кассационной жалобы на рассмотрение

Keywords: powers of the Court of Appeal of RA, cancellation and changing of the decision of the court, conditions of acceptance of the cassational appeal into proceeding